

Lezing door Désanne van Brederode op 15 juni 2018 bij de Jubileumviering van het Titus Brandsma Instituut.

De toekomst van de christelijke spiritualiteit

Geachte aanwezigen,

Er is een tijd geweest, die sommigen van u nog hebben meegemaakt, waarin het woord 'spiritualiteit' niet hoefde te worden voorafgegaan door de aanduiding 'christelijk'. Natuurlijk was men hier in het westen allang op de hoogte van het bestaan van vele andere godsdiensten en levensbeschouwingen, en men wist misschien ook nog wel dat deze stromingen ook zo hun spirituele geschriften, leermeesters, tradities en oefeningen kenden, maar in het alledaagse leven was dat toch iets exotisch, en bovendien niet relevant voor de eigen geloofsbeleving en -verdieping.

Een katholiek kon in zijn leven kennismaken met, ik noem nu maar wat, de spiritualiteit van Benedictus, Ignatius, Franciscus van Assisi, Teresa van Avila en Thomas van Kempen, misschien Romano Guardini, maar zonder zich daarbij iets af te vragen over de spiritualiteit van het zenboeddhisme, de joodse kabbala of het soefisme. Bijvoorbeeld. Voor sommige missionarissen was dit wellicht anders, maar voor de gewone Roomse leek was spiritualiteit per definitie katholieke spiritualiteit. Protestantse spiritualiteit was zo mogelijk nog vreemder dan Oosterse spiritualiteit, áls protestanten al überhaupt spiritueel genoemd mochten worden. Er was door hen nogal veel ontheilgd, op brute en blasfemische wijze, en grote hervormers werden zelfs zonder enig eigen onderzoek aangeduid als gevaarlijke kettters of verkondigers van een al dan niet duivelse dwaalleer. De boeken op de index, de namen slechts fluisterend en huiverend genoemd.

Dat was althans iets wat ik begreep van mijn ouders, geboren in respectievelijk 1922 en 1930, en vanaf de jaren zeventig breed spiritueel geïnteresseerd. New Age, ja, maar ook de oecumene kon hun hart wegdragen. En toch, toch was ik erover verbaasd dat ik met mijn liefde voor het Oude Testament niet zo goed bij ze terecht kon, dat ze amper benul hadden van de prachtige tale Kanaäns van de Statenvertaling, dat ze Kierkegaard en Bonhoeffer van horen zeggen kenden en dat ze minder begrepen van mijn hartstochtelijke liefde voor Luther dan van mijn latere interesse in, onder andere, boeddhisme en theosofie. Opgetogenheid over de reformatorische filosoof Herman Dooyeweerd vond geen gehoor, en toen ik, kort voor zijn dood, aan mijn vader vertelde over de prachtige geschriften van Miskotte, wist hij tot mijn verbijstering niet eens wie dat was. Maar Rudolf Steiner kende hij wel, en zijn Reiki-oorkonde hing in zijn slaapkamer, en over de Bahai-godsdienst wist hij veel meer dan ik, sterker, hij ging nog geregeld naar plaatselijke bijeenkomsten. We hebben begin jaren tachtig een paar weken een Sanyassin in huis gehad, een vriendin van mijn ouders die de goeroe Bhagwan volgde, een paar van de boeken van de laatstgenoemde stonden bij ons in de kast, maar het werk van Harry Kuitert heette ongezien oninteressant. Ik kan me ook niet herinneren dat er in mijn puberteit of studietijd echt boeiende discussies plaats hadden tussen bijvoorbeeld Harry

Kuitert en Huub Oosterhuis – iedere denominatie kende een eigen emancipatie en al volgde men die van elkaar met afstandelijke belangstelling, onderwijl zoekende naar nieuwe vormen van samenkomst, zoals in de Franse gemeenschap Taizé, nog steeds krijg ik de indruk dat (voormalig) katholieken en (voormalig) protestanten in een spirituele zoektocht of herbronning liever te rade gaan bij geheel andere stromingen, culturen en tradities, dan bij volstrekt onbekende christelijke burens die ze enkel kennen op een sterk bevooroordeelde manier. Wat ongeveer hetzelfde is als ze niet kennen. Hoe christelijk is dat?

U begrijpt waarom ik dit noem: er is me gevraagd om mijn gedachten te laten gaan over de toekomst van christelijke spiritualiteit. Maar welke christelijke spiritualiteit wordt er bedoeld?

De tendens die ik bij de generatie van mijn ouders waarnam, heeft zich op een wat andere manier voortgezet in het heden. Waren mijn ouders bij veel van hun familieleden, vroegere kennissen en kerkgenoten toch een beetje vreemd of zelfs afvallig, door te 'shoppen' in het rijke aanbod van niet-westerse en esoterische spiritualiteit, (terwijl mijn vader, als ex-jezuïet met nog steeds een roeping, werkzaam bleef als pastoraal opbouwwerker en we als gezin geregeld nog een progressief katholieke kerk bezochten), voor veel mensen van mijn leeftijd is deze eclectische houding heel normaal, en is het jezelf binden aan één kerk of stroming nu net datgene, wat kritische vragen oproept.

Hoe dan ook rust op het zoeken naar zingeving en inspiratie geen taboe meer en de angst om voor wereldvreemde en naïeve, domme zwever te worden uitgemaakt lijkt niet meer aan de orde.

Er hoeft niet eens een burn-out, ontslag, sterfgeval, faillissement, echtscheiding, ziekte, verslaving, ongeval, depressie of andere crisis aan de zoektocht vooraf te gaan, die deze bovendien legitimeert.

Integendeel. Ik krijg de indruk dat mensen vandaag behoefte hebben aan bewustwording, filosofie en spiritualiteit, om te voorkomen dat ze ontregeld zullen raken door de slagen van het lot. En zichzelf dan pas de wat diepere levensvragen zullen stellen.

Dit maak ik althans op uit het enorme aanbod aan cursussen, workshops, retraites, coaches en tijdschriften, blogs, websites en boeken én aan de aanprijzingen daarvan op Facebook. Ik besef dat ik daar natuurlijk vooral in een eigen *bubble* rondstruin, maar dan nog: het aanbod zou nooit zo groot kunnen zijn, en blijven, en kunnen blijven groeien, als er niet een markt voor was.

Het ligt voor de hand te denken dat hierbij wordt ingespeeld op een vaag gevoel van wat door de Deense filosoof Kierkegaard wordt aangeduid als vertwijfeling: 'Is dit nu mijn leven? Een goede baan, een mooie relatie, een gezin, vriendschappen, interessante hobby's, sport, verre reizen, uitdagende ervaringen, voldoende kansen, mogelijkheden en afwisseling... Maar wie ben ik echt? Wat wil ik? Wat heb ik nog meer te bieden? Hoe verhouden alle aspecten van mijn leven zich tot elkaar? Waar word ik door gedreven, en wat, als het morgen zomaar ophoudt...?'

De mens die lang in dat, wat Kierkegaard het 'esthetische stadium' noemt, heeft rondgedarteld én zich op zeker moment heeft durven committeren aan een vaste baan, een geliefde, kinderen, een huis, verlangt toch een meer ethische basis voor zijn keuzes. Het volstaat niet te zeggen: 'Zo hoort het nu eenmaal,' – iemand wil werkelijk achter zijn beslissingen kunnen staan, daar een individuele grond voor vinden. En anders dan in Kierkegaards tijd, is daar dus thans zo'n rijk aanbod voor.

Zeker geloof ik dat het voor velen inderdaad zo werkt. Maar ik zie daarnaast, en soms gelijktijdig aanwezig in één en dezelfde persoon, dat het fladderen en graven, het zoeken en shoppen een doel in zichzelf wordt en op veel momenten niets meer te maken heeft met existentiële levensvragen, laat staan met de vraag: 'Wie kan ik voor deze wereld zijn, voor mijn medemens zijn, en hoe?'

We kennen allemaal wel verhalen van zeer succesvolle topmannen, (dit zeg ik niet om te

discrimineren) die 80 uur per week werkten, de hele wereld overvlogen, en dan ook nog een groot gezin onderhielden enzovoorts. Flitsende levens, altijd eten buiten de deur, vakanties en middagen golfen of zeilen, overgoten door dure wijnen, en om de avontuurlijke, maar ook stressvolle druk aan te kunnen: koffie, sigaretten, misschien ook nog wel eens een snuifje. En dan, vlak voordat zo iemand 60 wordt, is er dat hartinfarct... En dan komt iemand er dus achter dat hij gezonder moet leven, moet sporten, meer tijd moet besteden aan zijn dierbaren, meer aandacht moet hebben voor de kleine, gratis schoonheden van het leven zelf, zoals bijvoorbeeld te vinden in de natuur. En voor kunst, muziek, een goed boek, meditatie. Sterker, het leven wordt pas écht waardevol als hij ook nog eens anderen in nood gaat helpen, niet alleen door het geven van geld, maar door zelf eens een paar weken mee te bouwen aan een schooltje in Afrika.

Laten we het noemen: spirituele inkeer anno de laatste eeuwwisseling.

(Beetje laat: het had ook al rond zijn vijfenveertigste gekund, in de goed verhuilde staat van verwarring die hem overkwam tijdens een buitenechtelijke affaire. Maar u snapt wat ik bedoel.)

Dit soort verhalen kennen we nu uiteraard nog steeds, maar daarnaast zie je veel mensen die het zover niet willen laten komen. Die nu al heel gezond eten en heel veel sporten, en matig zijn met drank, en bijtijds stoppen met roken of er nooit aan zijn begonnen, en die, zoals ik al zei, hun leven óó inrichten dat een crisis kan worden afgewend. En dient die zich toch aan, dan is iemand toegerust om ermee om te gaan. Doordat hij bij *The School of Life* al wat filosofische cursussen over levenskunst en geluk heeft gevolgd, en zichzelf vragen heeft leren stellen bij vanzelfsprekendheden, en omdat hij wel eens in een klooster aan een heel strenge stilte-retraite heeft deelgenomen, en heeft gevast, en yoga doet, en bij coaches en therapeuten manieren heeft geleerd om diep in de eigen psyche af te dalen en daar een tijdloos innerlijk licht te vinden dat wil stralen, op een hoogst eigen manier.

En dankzij visualisatieoefeningen, bepaalde hallucinogene middelen, dans, massage en de close reading van mystieke teksten weet hij ook welke blokkades hij zichzelf steeds weer oplegt, en welke lessen het leven hem soms nogal hardhandig en bij herhaling probeert te leren – totdat hij zelf met dit donkere karma kan breken. Allemaal heel mindful, heel bewust, heel authentiek spiritueel.

In de categorie: voorkomen is beter dan genezen. Inkeer 2.0.

Het met een goede conditie, wijd open ogen en een heldere blik begaan van een innerlijke, geestelijke scholingsweg, waarbij ook alle valkuilen, doodlopende paden, dwaallichten, obstakels en omwegen al op voorhand betekenis hebben, al kost het soms wat inspanning om die betekenis te doorgronden en er je voordeel mee te doen.

Ik kan daar nu over schamperen, en dat doe ik ook wel, en niet zelden met plezier, maar ik erken dat de genoemde levenshouding me in ieder geval in periodes zeker niet vreemd is. Hooguit bof ik dat ik voor veel van het aanbod het geld niet eens heb, dat ik sinds mijn jeugd al behoorlijk wat spirituele gekkigheid voorbij heb zien komen. Dat juist degenen die zich er intensief mee bezighielden en er gloedvol over konden oreren, vaak over een nogal schamele dosis mensenkennis en moraliteit beschikten, viel mij op. Beroepshalve moet ik zo vaak over levensbeschouwelijke en spirituele onderwerpen spreken, dat ik in mijn vrije tijd liever iets leuks of concreets doe, met de nadruk op DOEN.

Dit alles, als een zijweg: ik begon met de opmerking dat het nog niet eenvoudig is om uit te maken wat er met christelijke spiritualiteit wordt bedoeld, zo lang de verschillende christelijke stromingen nauwelijks weet hebben van elkaars spiritualiteit, of daar al op voorhand hun oordelen over klaar hebben. Als door de antroposofie geïnspireerde christen, en als lid van de Christengemeenschap,

vind ik het ongelooflijk moeilijk en soms ook jammer, dat ik met katholieke en protestantse vrienden weinig kan delen waar het mijn beleving van karma, reïncarnatie en de geestelijke wereld tussen dood en geboorte aangaat, en van mijn beleving waar het Het mysterie van Golgotha in samenhang met het tijdperk van de aartsengel Michaël betreft. Ik houd dat bij gelegenheden als deze heel netjes weg uit mijn verhaal, ik wil geen aanstoot geven, ik wil ook niet in het defensief gedrongen worden, ik wil niemand overtuigen, laat staat bekeren, en, nog belangrijker dan dat: ik wil, kan en durf niet namens de geestelijken en mijn mede-kerkleden te spreken. Bovendien zie ik mezelf als zeker door Rudolf Steiner geïnspireerd persoon, maar niet als een fulltime-antroposoof die het hele pakket heeft omarmd, en Steiner als haar enige en belangrijkste leermeester naast Christus. Ik moet er niet aan denken om ergens geweerd te worden op grond van mijn inspiratie, maar ik vind het minstens zo akelig om bij één groep te worden ingelijfd of zelfs gezien te worden als spreekbuis of uithangbord. Dat ik dit nu toch eens meld, voor de verandering, is omdat ik, op ogenblikken waarop ik een bepaalde inspiratie of hypothetische zienswijze niet kan of wil delen, goed besef hoe weinig ik zelf weet van bijvoorbeeld de spiritualiteit van Jehova's Getuigen, van Evangelicalen, van Bevindelijken, van hen die zich vandaag de dag als Roomser dan de Paus betonen, maar ook van die van Oudkatholieken en de leden van de Vineyardbeweging rondom de Amerikaanse predikant Tim Keller. Zonder een volledige lijst te presenteren: er is onvoorstelbaar veel christelijke spiritualiteit, alleen al in Nederland, waarover u en ik hooguit wat buitenkant-feitjes kennen, maar zonder werkelijk te weten hoe een ander, toch een medechristen, ze beleeft. De verzuiling mag dan allang iets zijn waaraan we met nostalgie en verbazing terugdenken, en ja, er is al veel meer ruimte voor oecumene en dialoog dan pakweg veertig jaar geleden, maar ik kan me niet aan de indruk onttrekken dat het gesprek makkelijker wordt aangegaan met belijders van andere godsdiensten en levensbeschouwingen, en met andere spirituele tradities, dan met elkaar. Dat vind ik onvoorstelbaar jammer. Waarom gaan we de diepte niet in? Waarom vragen we zo weinig en laten we onszelf zo weinig bevragen? Waarom stellen we ons zo weinig kwetsbaar op, stamelend, blozend?...

Waar er wél met elkaar wordt gesproken, is dat in veilige algemeenheden: ja, we zien allen het belang in van naastenliefde, vergeving, aandacht voor outcasts, vrede, zorg voor de schepping en eerbied voor alles wat leeft, waarbij hebzucht en eigenbelang nooit het laatste woord mogen hebben. Dat is graag wat we naar de buitenwereld als één gedeelde visie verkondigen, een beetje oppervlakkig, om al die vragen en dilemma's daaronder weg te moffelen. Niet om u naar de mond te praten, maar het werk van Titus Brandsma zou hier wel eens een goede verbindende factor kunnen zijn. Christelijke spiritualiteit van eigen bodem, met voor elk wat wils: contemplatie en actie, overgave en verzet, orthodoxie en emancipatie, mystieke beeldspraak en journalistieke realiteitszin, het volgen van een eigen, soms eenzame roeping, een innerlijke stem of licht, en het streven naar gemeenschapszin, broederlijkheid, vriendschap, oog voor zegeningen en voor het lijden, voor de schoonheid van de schepping en voor de wreedheid die mensen aan anderen kunnen begaan... Kortom, je moet er wel een heel ondoorgrondelijk streng christelijk geloofssysteem op na houden om aanstoot te kunnen nemen aan leven en werk van Titus Brandsma en je dus niet te herkennen in diens christelijke spiritualiteit. Precies hierdoor kan het christenen weer in contact brengen met wat de essentiële elementen in het christelijke geloof zijn, en hen helpen bij het doorleven en verdiepen ervan. Deze onbedoeld samenbindende werking van christenen onderling, heeft daarbij nog een ander voordeel: door het vinden en herontdekken van een spiritualiteit die, ondanks alle onderlinge verschillen, door het merendeel van de christenen gedeeld wordt, is de stap

naar buiten toe eenvoudiger te zetten. In het enorme en enorm gevarieerde aanbod aan zingeving, levensbeschouwing, filosofie en spiritualiteit, kan heel duidelijk worden afgebakend wat nu 'typisch christelijke' spiritualiteit is, en waarin deze zich onderscheidt van bijvoorbeeld boeddhistische spiritualiteit. Wat christelijke spiritualiteit te bieden heeft is uniek, en komt tegemoet aan een onbewust verlangen, een onbewuste nood die zich juist in deze postmoderne tijd zo sterk laat voelen: een persoonlijke relatie met een persoonlijke God, die zijn schepselen meer liefheeft om wie ze zijn dan om wat ze presteren en hebben, die wanhoop, woede, rouw, verdriet en mislukking toestaat en van mensen niet het bovenmenselijke verwacht, maar ze kent, en troost, en naast ze gaat, meeleeft. Die zichzelf heeft gebroken en uitgedeeld, om over de dood heen samen met zijn schepping te kunnen zijn, in liefde. Zoiets.

Ik neem aan dat ik niet iets heb gezegd wat grote vragen of twijfels oproept. Maar maken we het onszelf niet te makkelijk?

Ik zie, net als u allen, om me heen nogal wat kerken, kloosters en andere christelijke organisaties die, op zo'n soort lieve, licht-verteerbare manier de christelijke spiritualiteit aanbieden en toegankelijk maken. Dat lijkt me goed en belangrijk. Maar er is ook een keerzijde, namelijk: dat deze spiritualiteitsmarkt ertoe kan verleiden spiritualiteit ook werkelijk als een product, een niet materieel artikel, als verkoopwaar te zien. Als aanbod dat tegemoet moet komen aan een veronderstelde en nog even extra aangewakkerde vraag, en als onderscheidend artikel dat een niche opvult en/of de concurrentie aangaat. 'Jij vindt de Ramadan mooi? Wist je dat wij christenen ook een Vastentijd kennen, minder strikt, maar met heel mooie overwegingen...'

Voor zover ik het kan beoordelen, gaat het best heel goed met christelijke spiritualiteit. Na jaren waarin alleen het uitspreken van het woord 'christelijk' veel mensen koude rillingen bezorgde. Denk bijvoorbeeld aan Ruben van Zwieten met *De Nieuwe Poort* op de Amsterdamse Zuidas, en Rikko Voorberg, 'De dominee leert vloeken', met zijn oproepen tot verzet en zijn Popup-kerk.

Even had het er de schijn van dat de komst van alle nieuwe spirituele winkeltjes niet alleen de kerkleegloop nog een flinke zet zou geven, maar dat hiermee ook het christelijke geloof zelf iets marginaals zou worden. Echter, juist door het ontstaan van een markt, kwam er ook plek in de schappen voor 'onze' spiritualiteit.

Je ziet iets soortgelijks in de culinaire trends: mensen proeven de pure smaken uit uitheemse keukens, en willen opeens weer kennismaken met vergeten groenten van eigen bodem.

Deze aanbods-gerichtheid is aardig, maar ik merk bij de verschillende aanbieders soms een overdreven liefde en mildheid: zo blij zijn we met alle nieuwe aandacht voor de christelijke spiritualiteit, dat we elkaar inhoudelijk zelden de maat nemen. Want vergeving, tolerantie, vrede en saamhorigheid zijn toch juist de pijlers van de christelijke spiritualiteit?

Hier wordt een laf taalspelletje gespeeld, met geen ander doel dan een grote bezorgdheid om het eigen onberispelijke imago. Het verbaast me bijvoorbeeld dat christelijke gelovigen zich niet veel vaker openlijk uitspreken tegen degenen die onder het mom van christelijke politiek keiharde maatregelen tegen vluchtelingen voorstaan en soms een anti-Islam retoriek bezigen die op geen enkele wijze is te rechtvaardigen vanuit bijbel en geloof. Terwijl christelijke spiritualiteit juist óók een kritisch en niet aflatend zelfonderzoek veronderstelt, de moed om je uit te spreken en de bereidheid om daar een prijs voor te betalen. Uitgerekend dát heeft Titus Brandsma ons óók als levende erfenis nagelaten. Neem alleen al de rol van (een groot aantal) christenen in het conflict in Syrië: ze steunen Assad actief of passief en beïnvloeden de mening van goedwillende, maar naïeve christenen alhier –

een uiterst kwalijke gang van zaken, die de massamoordenaar goed uitkomt. (Zie mijn boekje: 'Als stilte steekt- het effect van collectief zwijgen over misstanden en wandaden' uitgeverij Querido, 2017.)

Een tweede punt van zorg is dat zingeving en spiritualiteit in deze 'Inkeer 2.0'-fase voor velen helemáál geen verdieping behelzen. Mensen kopen ervaringen, gadgets, een veelkleurige lifestyle. Dat was in het New Age-tijdperk al zo, maar inmiddels is het nog veel geaccepteerder om zingeving, spiritualiteit, coaching en zelfs filosofie als tools te zien waarmee je je eigen leven avontuurlijker, intenser en origineler kunt maken – idealiter om daarmee dan ook 'het verschil' te kunnen maken in de buitenwereld, en 'impact' te kunnen maken, dankzij het feit dat je meer geworteld bent, weet wie je bent, wat je wilt, en hoe je je 'focus' behoudt. Het esthetische stadium waarover Kierkegaard schrijft, heeft zich als het ware uitgebreid tot in het domein van wat bij hem nog het ethische heette: zingevend, filosofisch en spiritueel bezig zijn met jezelf, talenten, karakter, je eigen verleden en je eigen toekomstwensen en -potentie, is de perfecte manier om leegte, vergeefsheid en vertwijfeling *niet* te voelen en crisis, verlies, ziekte en dood op afstand te houden, op een manier die voor de verandering nu eens niet oppervlakkig en materialistisch lijkt.

Zoals het, welbeschouwd, iets onzinnigs kan hebben om mensen intensief hun lichaam te zien trainen voor wedstrijden, uitdagingen en knokpartijen die nooit komen, zo heeft het ook iets vreemds dat mensen aan intensief bezinning doen in dezelfde tijd dat ze ook gewoon met aandacht en eerbied hadden kunnen léven. Zeker, de topman die er na een hartinfarct achter moet komen dat er heel andere dingen in het leven van waarde zijn dan die welke hij najoeg, is een tragisch figuur. En de nieuwe spiritueel die al veel eerder aan zijn zoektocht begint, maar er een doel op zichzelf van maakt, zou je dan veeleer tragikomisch kunnen noemen: door zich bovenmatig met zaken van ziel en geest en bezig te houden, met bezinning, stilte, inkeer enzovoorts, komt hij er niet toe een begin te maken. Wás het maar zo aandoenlijk grappig. Wat me opvalt is dat er binnen deze groep spirituele zinzokers – én aanbieders – een kern van die-hards ontstaat, letterlijk, die spiritualiteit zien als een middel om werkelijk onaantastbaar positief, en anders wel schrikbarend veerkrachtig in het leven te staan.

Alles is maakbaar, als je maar wilt. Je bent goed zoals je bent. Tegenslag en verdriet kunnen geen vat op je krijgen. Twijfel en angst niet.

De realiteit is een kwestie van perceptie. Pijn en teleurstelling en ziektes creëer je zelf, door een verkeerde manier van denken. Je kunt succesvol worden in je werk, de liefde van je leven vinden en behouden, en misschien niet materieel rijk worden, maar wel bijzonder veel mooie ervaringen verzamelen, en je kunt leren in elke crisis een kans te zien. Je hoeft je van niemand afhankelijk te maken en zodra anderen jou in je vrijheid en je ontwikkelingen belemmeren, moet je ze aan de kant zetten, want je licht moet kunnen stralen. Uiteindelijk help je hen daarmee ook, al zullen ze dat niet zo ervaren.

En ik zie dat er onder de aanbieders van christelijke spiritualiteit ook nogal wat 'dealers' zijn van dit soort feel good en maakbaarheidsgeloof. Zeker, er mag best een heel droevig verhaal aan voorafgaan, maar dat hoeft niet. Natuurlijk kun je hierbij meteen denken aan The Hour of Power: daar springt het allemaal nogal in het oog. Maar er zijn wel subtielere 'aangebieders' werkzaam. Leveranciers van dat, wat Dietrich Bonhoeffer zo pijnlijk treffend 'goedkope genade' noemde. Is dat erg? Bestond dat niet altijd al?

Ja, dat bestond altijd al. En ja, dat is erg. Niet eens alleen omdat hiermee de boodschap in de evangeliën wordt vervalst – dat doet het Vaticaan al eeuwen en toch lijken hele volksstammen die nota bene prima zelf de bijbel kunnen lezen dat wel best te vinden – maar omdat er wordt uitgegaan van een beeld waarin ook de spirituele mens een consument is, die graag troost, bemoediging, verbondenheid, schoonheid, diepgang en inspiratie koopt of krijgt, en fijne sentimenten, die hem kunnen verzoenen met zichzelf en zijn eigen leven. Terwijl dit niet het hele verhaal is.

Kenmerkend, dunkt me, voor christelijke spiritualiteit is nu net dat het zwaartepunt niet bij het eigen leven en eigen geluk ligt. Zeker, ook niet bij volkomen onthechting en gelatenheid en niet bij alleen maar zelfopoffering en desnoods zelfkastijding, althans, niet dat ik denk – maar belangrijker dan het op het spoor komen van de eigen talenten en roeping en veerkracht en kracht, is een zintuig ontwikkelen voor de ander die roept. Voor het menselijk tekort, de nood, de eenzaamheid, het falen, de zwakte, de machteloosheid, de radeloosheid en de onmacht.

Natuurlijk is het mooi als mensen niet van een instantie afhankelijk worden, maar zelfredzaamheid is weer het andere uiterste. Een christen hoort daarin toch altijd de echo van het 'Redt uzelf dan!' dat Jezus zelf te horen kreeg. Ook is het van belang dat degene die de roep hoort, er simpelweg is, aanwezig is, zonder mooie theorieën, zonder doekjes voor het bloeden, zonder manteltjes der liefde, zonder pasklare recepten, antwoorden, gebeden, oefeningen, rituelen. En dit nu, kun je op geen enkele cursus leren, en in geen enkele stilte-week. Zelfs het lezen en begrijpen van wat bijvoorbeeld Henri Nouwen bedoelt met zijn idee van de *wounded healer* is niet genoeg, zolang het kennis blijft, zolang het niet doorwarmd is door het hart, en zolang het niet kan uitstralen in de handen.

Tot die tijd blijft, hoe immaterieel ook, bezit. Iets dat vergaard is, iets dat gekocht is, iets dat in de markt is gezet. Christelijke spiritualiteit houdt mijns inziens op christelijk te zijn, waar de spiritualiteit wordt wat steeds meer spiritualiteit voor westerlingen is geworden: een artikel dat bestaat bij gratie van transactie, van uitwisseling, in plaats van interactie, wisselwerking.

Christus heeft ons geen leer gegeven, maar parabels, en maar één gebed, en het avondmaal. Hij noemde zijn leerlingen op het laatst vrienden, en had ze nodig in zijn doodsnood. Hun wakkere aanwezigheid. Niets meer, niet minder dan dat.

Geen opbeurende woorden, geen handelingen: als ze maar niet in slaap vielen.

Maar hij was ook niet boos toen dat wel gebeurde.

En later, na zijn dood, laat hij zien hoe dat moet: door mee te lopen met de bedroefde Emmaüsgangers en met hen het brood te breken. Door op de kant te zitten bij een vuurtje en de vissers een grote vangst te laten binnenhalen. Door in het midden te zijn, als tussentijd, als interesse, als enthousiasme, waar er twee of drie in liefdesnaam bijeen zijn. Door als een druppel genade in een schaal te vallen die door onze aandachtige, willende overgave en ontvankelijkheid wordt gevormd.

Het verschil met andere vormen van spiritualiteit is, dat christenen niet geloven dat er een weg is naar een doel, maar dat de levende Christus de weg is. Dat het koninkrijk niet straks komt, maar daar is waar de levende Christus zich kan manifesteren. En dat kan niet waar hij slechts onderwerp van kennisoverdracht is, of waar de ene persoon denkt dat hij Christus al heeft, en diens boodschap nu alleen maar hoeft uit te delen aan anderen. Nogmaals, Christus heeft niets met transacties te maken. Vandaar misschien het ruwe wegslaan van de geldwisselaars voor de tempel.

Dat kun je aards opvatten, als verzet tegen rijkdom en het kopen van offerdieren en bijgeloof – het is ook een oproep om uit onze eigen tempel, uit ons eigen lichaam, die ene trek steeds weer weg te ranselen: die trek, die doorn in ons vlees, die door en door economisch van aard is, en zelfs of juist

spiritualiteit opvat als iets dat je kunt aanbieden waar je ook maar een sluimerende behoefte veronderstelt. Precies waar dat gebeurt, kan liefde niet meer werkzaam worden. Daar is Paulus in 1 Korinthiërs 13 al heel duidelijk over.

Ik stel me immers op het punt dat ik iets heb, een erfenis, een geschenk, hoe ik het ook wil noemen, wat de ander nog niet heeft, en wat ik hem of haar zo gun. Dat lijkt lief, maar ai, dat is zo'n giftige, vergiftigende gedachte... Dan kun je nog maar beter oprecht de strijd aanbinden met medechristenen die naar jouw idee een heel vreemde draai aan het evangelie geven, want dat betekent dat je ze in ieder geval als gelijkwaardige gesprekspartners ziet, dan met zoete, lieve mooie beloftes de christelijke spiritualiteit in de markt te zetten, hopen dat mensen die zen niet volhouden, een beetje bang zijn voor religie op z'n Islamitisch, en nu wel klaar zijn met mandala's vingerverven, chakra's los masseren en traumatische gebeurtenissen uit eerdere levens na dansen, en Heidegger en Nietzsche te moeilijk vinden, gaan stralen van de regel van Benedictus, van het lopen van de Camino en van een workshop rond de teksten van de Mattheuspassie. Alles komt misschien aan op het verhaal van de vrouw die binnenkomt met de kruik kostbare nardusolie, en die stukslaat om Jezus te zalven voor zijn stervensuur.

De leerlingen hebben kritiek, 'zonde van het geld, dat had beter aan de armen geschonken kunnen worden' – maar Jezus zegt 'Laat haar doen wat ze moet doen, de armen hebben jullie altijd nog.' Hier zien we de spontane intuïtie, de kennis van het hart, tegenover de uit het hoofd geleerde lesjes van de discipelen staan. Gulheid, verspilling, het breken – tegenover bewaren en beredeneerd uitdelen. De moed om een ingeving te volgen, en Christus in zijn naderende doodsnood nabij te zijn, en de 'ontkenningfase' van de leerlingen. Let wel: dit is ook het moment waarop Judas wegloopt om Jezus te verraden....

Soms denk ik dat we daar nog altijd van kunnen leren, én dat de vraag: 'Kunnen jullie dan niet één uur met mij waken?' door alle tijden heen, ook aan ons wordt gesteld. We hebben het christelijke geloof niet, maar we kunnen elke dag proberen christen te worden en er voor hem te zijn, opdat hij werkzaam kan worden als liefdekracht.

Nu wil ik u nog een klein verhaal vertellen, dat ik per se niet wil opschrijven.

(Over de band, pas afgelopen winter ontstaan, met iemand die boeddhist is en nu op sterven ligt.)

En dan wil ik eindigen met dit actuele advies van Brandsma:

Wat zal men zich druk maken voor een ander? Laat ieder voor zichzelf zorgen. Het is zijn eigen schuld als hij in de wereld niet vooruitkomt, als hij geen geluk in het leven heeft. Wij leven in een wereld waarin men zelfs de liefde veroordeelt en een zwakheid noemt die moet worden opgeruimd, waar de mens overheen moet. Geen liefde, maar eigen krachtsontwikkeling. Laat ieder zo sterk mogelijk zijn, laat de zwakken ondergaan. Het christendom met zijn liefdeprediking heet uit de tijd en moet vervangen worden door de oude Germaanse kracht? Al wil het nieuwe heidendom de liefde niet meer, wij zullen, de geschiedenis indachtig, toch met de liefde dat heidendom overwinnen en onze liefde niet prijsgeven. Laat de theorie de liefde verwerpen en veroordelen, haar een zwakheid noemen, de praktijk van het leven zal haar altijd weer een kracht doen zijn, die de harten van de mensen overwint

en gevangenhoudt.

Hier positioneert Brandsma de liefdeprediking van het christendom tegenover de leer van de nazi's. In deze tijd zou je dat anders kunnen formuleren. Ieder van u zal de actualiteit er wel van inzien. Zaak is nu echter, denk ik, dat de christelijke spiritualiteit zichzelf niet meer alleen opvat als iets wat tegenwicht aan tendensen en modes in deze wereld, deze tijd kan bieden, maar eerst en vooral deze neiging om iets te willen *bieden* in zichzelf leert bestrijden. Ze is niet superieur, bijvoorbeeld omdat ze de liefde heeft, maar ze wil dienend en vragend en wakend in deze geschonden wereld aanwezig zijn, omdat ze de liefde, die superieur is, een kans wil geven – tussen mensen, als interesse, als interactie, als een werkzaamheid die omvormt, laat afsterven, en tot heel nieuw leven voert.

Waar wij nog helemaal geen weet van kunnen hebben.